

Council of Europe
Conseil de l'Europe

European Union
Union européenne

COMBATING ILL-TREATMENT AND IMPUNITY

***Rights of detainees and obligations
of law-enforcement officials***

11 key questions and answers

**by
Eric Svanidze**

**DIRECTORATE GENERAL OF HUMAN RIGHTS
AND LEGAL AFFAIRS
COUNCIL OF EUROPE**

This translation has been published with the financial support of the European Union and the Council of Europe. It is published as part of the Joint Programme between the European Union and the Council of Europe “Combating ill-treatment and impunity”. The author is a long-term consultant to the Joint Programme.

**Justice Reform and Police Division
Legal and Human Rights Capacity Building Department
Directorate of Co-operation
Directorate General of Human Rights and Legal Affairs
Council of Europe
F-67075 Strasbourg Cedex**

<http://www.coe.int/justice>

The opinions expressed in this publication are those of the author and do not engage the responsibility of the European Union or the Council of Europe, or the institutions the author works for. They should not be regarded as placing upon the legal instruments mentioned in it any official interpretation capable of binding the governments of member States, the European Union's or the Council of Europe's statutory organs, or any organ set up by virtue of the European Convention on Human Rights.

Սույն թարգմանությունը հրատարակվել է Եվրոպական միության և Եվրոպայի խորհրդի ֆինանսական աջակցությամբ: Այն հրատարակվել է Եվրոպական միության և Եվրոպայի խորհրդի՝ «Վատ վերաբերմունքի և անպատժելիության դեմ պայքարը» համատեղ ծրագրի շրջանակներում: Հեղինակը համատեղ ծրագրի երկարաժամկետ խորհրդատու է:

Արդարադատության բարեփոխումների և ոստիկանության բաժին

Իրավական և մարդու իրավունքների զարգացման ծրագրերի վարչություն

Համագործակցության տնօրինություն

Մարդու իրավունքների և իրավական հարցերի գլխավոր տնօրինություն

Եվրոպայի խորհուրդ

F-67075 Strasbourg Cedex

<http://www.coe.int/justice>

Սույն հրատարակության մեջ արտահայտված տեսակետները հեղինակին են: Եվրոպական միությունը կամ Եվրոպայի խորհուրդը կամ այն կառույցները, որոնց համար հեղինակը աշխատել է, դրանց առնչությամբ պատասխանատվություն չեն կրում: Դրանք չպետք է դիտվեն որպես իրավական ակտերի որևէ պաշտոնական մեկնաբանություն, որը կարող է պարտականություններ առաջացնել մասնակից պետությունների, ինչպես նաև Եվրոպական միության կամ Եվրոպայի խորհրդի կանոնադրական մարմինների կամ Մարդու իրավունքների եվրոպական կոմիտեի ցիպի ուժով ստեղծված մարմինների համար:

COMBATING ILL-TREATMENT AND IMPUNITY

*Rights of detainees and obligations
of law-enforcement officials*

11 key questions and answers

by
Eric Svanidze

**General and legal edition of the
Armenian translation by:**

Vahe YENGIBARYAN

Executive Director of the
Association of Judges of the
Republic of Armenia, Professor of
YSU Law Faculty, PhD in Law

Translators:

**Anna Vardapetyan
Lusine Abrahamyan**

YEREVAN
«ANTARES»
2010

ՎԱՏ ՎԵՐԱԲԵՐՄՈՒՆՔԻ ԵՎ ԱՆՊԱՏԺԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ ՊԱՅՔԱՐԸ

*Կալանավորվածների իրավունքները և
իրավապահ մարմինների աշխատակիցների
պարտականությունները*

11 հիմնական հարցեր ու պատասխաններ

Էրիկ Սվանիձե

*Հայերեն թարգմանության ընդհանուր և
իրավաբանական խմբագիր՝ ՎԱՅԵ ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ*

ՀՀ դատավորների միության գործադիր տնօրեն,
ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի դոցենտ,
իրավագիտության թեկնածու, դոցենտ

Թարգմանիչներ՝

**ԱՆՆԱ ՎԱՐԴԱՊԵՏՅԱՆ
ԼՈՒՄԻՆԵ ԱԲՐԱՀԱՄՅԱՆ**

ԵՐԵՎԱՆ
«ԱՆՏԱՐԵՍ»
2010

ՉՏԴ 343 : 341.231.14

ԳՄԴ 67.99 (2) 8 + 67.99 (2) 9 + 67.91

Ս 852

Տպագրվում է

ՀՀ դատավորների միության խորհրդի որոշմամբ

Սվանիձե Երիկ

Ս 410 Վատ վերաբերմունքի և անպատժելիության դեմ պայքարը: Կալանավորվածների իրավունքները և իրավապահ մարմինների աշխատակիցների պարտականությունները: 11 հիմնական հարցեր ու պատասխաններ.- Եր.: Անտարես, 2010 - 40 էջ:

Սույն գրքույկի նպատակն է աջակցել դատավորներին, դատախազներին, փաստաբաններին, ինչպես նաև իրավակիրառ գործունեություն իրականացնող մյուս մարմիններին ու կազմակերպություններին ծանոթանալու ամմարդկային վերաբերմունքի և անպատժելիության դեմ պայքարի հիմնախնդիրներին և դրանց վերաբերյալ եվրոպական չափանիշներին:

Այն կոչված է նպաստելու նշված բնագավառում ներպետական դատարանների իրավակիրառ պրակտիկայի բարելավմանը:

ՉՏԴ 343 : 341.231.14

ԳՄԴ 67.99 (2) 8 + 67.99 (2) 9 + 67.91

ISBN 978-9939-51-195-5

© ՀՀ դատավորների միություն, 2010

© Վահե Ենգիբարյան, 2010

Բովանդակություն

Նախաբան	8
1. Առկա են, արդյոք, վատ վերաբերմունքի արգելման բացառություններ	11
2. Ինչն է հանգեցնում վատ վերաբերմունքի.....	12
3. Թույլատրվում է, արդյոք, ուժի կամ հոգեբանական ճնշման գործադրում ձերբակալվածի նկատմամբ	15
4. Ինչպիսի պայմաններում պետք է պահվի ձերբակալվածը	17
5. Առկա է, արդյոք, բժշկական օգնություն տրամադրելու պարտականություն ոստիկանությունում կալանքի տակ գտնվելու ընթացքում	18
6. Որոնք են վատ վերաբերմունքից պաշտպանվելու հատուկ իրավունքները.....	20
7. Ինչ պետք է անել վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու դեպքում	22
8. Ինչպես պետք է քննվեն վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ բողոքները	24
9. Ինչպիսի պահանջների պետք է համապատասխանի վատ վերաբերմունքի քննությունը.....	25
10. Ինչպիսին պետք է լինեն վատ վերաբերմունք դրսևորած անձանց համապատասխան պատիժը և զոհերի օրինական փոխհատուցումը	27
11. Որոնք են մյուս հիմնական իրավունքները, որոնցով օժտված են կալանավորված անձինք կամ կասկածյալները.....	29

Նախաբան

Խոշտանգումների և անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի¹ բացարձակ արգելքն ուղղակիորեն բխում է անպատժելիության դեմ պայքարի անհրաժեշտությունից: Անպատժելիության նկատմամբ ներկայիս հետաքրքրությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ մարդու իրավունքների միջազգային կառույցների կողմից վերջին ժամանակներս ստացվող բազմաթիվ դիմումներում առկա են մեջբերումներ այն մասին, որ պետությունների կողմից պատշաճ կերպով պատասխանատվության չեն ենթարկվում վատ վերաբերմունք դրսևորած անձինք:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը («**Դատարանը**»), օրինակ, շարունակում է այս ոլորտում բազմաթիվ անցանկալի որոշումներ կայացնել՝ չնայած որ առկա են վերջինիս կողմից տարիների ընթացքում հստակ մշակված համապատասխան չափորոշիչներ: Այսպես, 2008 թվականին, ի հավելումն Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի («**ՄԻԵԿ**»)² 3-րդ հոդվածի նյութաիրավական խախտման 140 դեպքերի, հայտնաբերվել են նույն հոդվածի դատավարական կողմի խախտման 55 դեպքեր, որոնք կապված են վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ հայտարարությունների և այլ տեղեկությունների արդյունավետ քննության՝ պետություններին ներկայացվող պահանջի խախտման հետ³: Խնդիրը լուսաբանվել է նաև Եվրոպայի խորհրդի Խոշտանգումների և անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի կանխարգելման կոմիտեի («**CPT**») կողմից, մասնավորապես՝ վերջինիս 14-րդ Ընդհանուր զեկույցում⁴ և այցելությունների արդյունքում կազմված բազմաթիվ զեկույցներում:

Ի հակադրումն այս նախապայմանների, Եվրոպական հանձնաժողովի և Եվրոպայի խորհրդի կողմից նախաձեռնվել է «Վատ վերաբերմունքի և անպատժելիության դեմ պայքարը»

¹ Այսուհետ նշվածներն ընդհանուր առմամբ անվանվելու են «վատ վերաբերմունք»:

² ՄԻԵԿ-ի 3-րդ հոդվածն արգելում է խոշտանգումը և անմարդկային ու նվաստացնող այլ վերաբերմունքը:

³ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի 2008 թվականի տարեկան զեկույց (Ճախնական իրատարակություն), Եվրոպայի խորհուրդ, էջ 131:

⁴ Տե՛ս «Անպատժելիության դեմ պայքարը» վերտառությամբ բաժինը:

վերտառությանը համատեղ ծրագիր: Այս ծրագրի, որի մաս է հանդիսանում սույն հրատարակությունը, ուշադրության կենտրոնում է գտնվում Եվրոպայի խորհրդի հինգ անդամ-պետությունների՝ Չայաստանի, Ադրբեջանի, Վրաստանի, Մոլդովայի և Ուկրաինայի, ոստիկանական և իրավապահ համակարգերի գործունեությունը⁵:

Այս ձեռնարկը պատրաստվել է համատեղ ծրագրի շրջանակներում: Այն հիմնված է մարդու իրավունքների առանցքային փաստաթղթերի վրա, որոնք սահմանում են ազատազրկված անձանց նկատմամբ վատ վերաբերմունքի արգելքը, ինչպես նաև նրանց իրավունքները: Ձեռնարկում ընդգծված չափորոշիչներն առավելապես ածանցված են ՄԻԵԿ-ից և դրա կառուցակարգի, այն է՝ Եվրոպական դատարանի հսկայական և մշտապես աճող նախադեպերից: Դրանք լրացված են և բնորոշված CPT-ի չափորոշիչներով, որոնք գործում են համապատասխան կոնվենցիայի⁶ հիման վրա: Ավելին, խնդրին վերաբերող միջազգային չափանիշները և պահանջները հիմնված են ՄԱԿ-ի համագործակցությանը մշակված այնպիսի փաստաթղթերի վրա, ինչպիսիք են Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը, Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի դեմ ՄԱԿ-ի կոնվենցիան, ինչպես նաև դիտարկումները, ընդհանուր մեկնաբանությունները և դրանց մասնակից պետությունների օրենսդրությունը: Որպես «խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի արդյունավետ քննության և փաստաթղթավորման վերաբերյալ սկզբունքներ» ճանաչված հատուկ չափանիշների և ցուցումների ամբողջությունը (Ստամբուլյան արձանագրություն), որն արժանացել է

⁵ Հեղինակը համատեղ ծրագրի երկարաժամկետ խորհրդատու է: Այս հրատարակության մեջ առկա տեսակետներն ու կարծիքները հեղինակին են և դրանց համար Եվրոպայի խորհուրդը և/կամ Եվրոպական հանձնաժողովը պատասխանատվություն չեն կրում: Դրանք չպետք է դասվեն այնպիսի իրավական միջոցների շարքին, որոնցում առկա պաշտոնական մեկնաբանությունը կարող է պարտականություններ առաջացնել մասնակից պետություններին, Եվրոպայի խորհրդի կանոնադրական կամ Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի կամ Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի դեմ եվրոպական կոնվենցիայի ուժով ստեղծված մարմինների համար:

⁶ Խոշտանգումների և անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի կանխարգելման մասին եվրոպական կոնվենցիա:

ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասանբլեայի հավանությանը, նույնպես շատ կարևոր է այս խնդրի առնչությամբ⁷:

Ձեռնարկը նպատակաուղղված է իրավակիրառ մարմինների⁸ կողմից դրսևորվող վատ վերաբերմունքին և ազատությունից զրկելու սկզբնական փուլերին⁹: Այն վերաբերում է արգելի նյութական և դատավարական այնպիսի կողմերին, ինչպիսիք են կալանքի պայմանները, բժշկական օգնությունը, վատ վերաբերմունքի մասին հայտարարությունների կամ այլ մատնանշումների քննությունը: ՄԻԵԿ-ի 3-րդ հոդվածն սպառնիչ չի ներկայացնում այն իրավունքներն ու երաշխիքները, որոնք պետք է ունենան ձերբակալված անձինք ոստիկանության տրամադրության տակ հայտնվելիս: Համապատասխանաբար, ձեռնարկը հակիրճ կերպով ընդգծում է իրավական միջավայրի հիմնական առանձնահատկությունները և չափանիշները, որում պետք է տեղի ունենա ազատությունից զրկելն ու քրեական վարույթը: Այն ներկայացնում է տասնմեկ առանցքային հարցերի պատասխաններ, որոնք կազմում են ձեռնարկի յուրաքանչյուր բաժինը:

Ձեռնարկը վերաբերում է ձերբակալված անձանց իրավունքներին¹⁰, և ուստի, ընդգծում է իրավակիրառ մարմինների և իշխանությունների՝ այդ առնչությամբ ի հայտ եկող պարտականությունները: Համապատասխան չափորոշիչների մեծ մասը մշակված և ընդգրկված է Եվրոպական խորհրդի անդամ պետությունների ներպետական օրենսդրության մեջ: Միևնույն ժամանակ, մարդու իրավունքների միջազգային փաստաթղթերը և

⁷ Տե՛ս Միավորված ազգերի կազմակերպության 2000 թվականի դեկտեմբերի 4-ի բանաձևը և «Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի արդյունավետ քննության և փաստաթղթավորման վերաբերյալ սկզբունքները»՝ Ստամբուլյան սկզբունքները:

⁸ Եթե հակառակը նշված չէ, ապա այսուհետև ոստիկանությանը հղումը կիրառվում է այլ իրավակիրառ մարմինների աշխատակիցների նկատմամբ և *vice versa*.

⁹ Այդուհանդերձ, շատ սկզբունքներ և չափանիշներ, հատկապես դատավարական բնույթ ունեցողները, համապատասխանում են պենիտենցիար և հնարավոր այլ բնագավառներին, որտեղ կարող են ի հայտ գալ խոշտանգումներ կամ վատ վերաբերմունքի այլ տեսակները: Պետք է նշել, որ քննության պարտականությունը մաս տարածվում է վատ վերաբերմունքի նկատմամբ:

¹⁰ Չնայած որ այս ձեռնարկում մեծամասամբ օգտագործվում է «ձերբակալված» եզրույթը, դատավարական և որոշ այլ համապատասխան չափորոշիչները նույնպես կիրառվում են նրանց նկատմամբ, ովքեր ենթարկվել են կամ կարող են ենթարկվել վատ վերաբերմունքի՝ առանց ոստիկանության կողմից ազատությունից զրկվելու:

դրանց փոխատեղման (ինպլեմենտացիայի) պրակտիկան ցույց է տալիս, որ դրանք կարող են ուղղակիորեն առաջ գալ այն դեպքում, երբ ձերբակալված կամ վարույթին ներգրավված այլ անձինք զգում են, որ իրենք կարող են օգուտ ստանալ դրանից:

1. Առկա են, արդյոք, վատ վերաբերմունքի արգելման բացառություններ

Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 5-րդ հոդվածի ու Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 7-րդ հոդվածի, ինչպես նաև համապատասխան այլ միջազգային պայմանագրերի նման ՄԻԵԿ-ի 3-րդ հոդվածը հստակ սահմանում է, որ՝

«Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»:

Որևէ բացառություն չի կարող կիրառելի լինել այս դրույթի նկատմամբ: ՄԻԵԿ-ի 15-րդ հոդվածը հստակորեն արգելում է որևէ շեղում այդ դրույթից նույնիսկ պատերազմի ընթացքում կամ ազգի կյանքին սպառնացող այլ արտակարգ իրավիճակում:

Այդպիսով, խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի որևէ դրսևորում **բացարձակապես արգելված է ցանկացած հանգամանքում**, ներառյալ ահաբեկչության կամ այլ ծանր հանցագործությունների դեմ պայքարը, որը հրատապ բնույթ ունի: Այս սկզբունքն ընդունվել է Ստրասբուրգի դատարանի, **CPT-ի** կողմից և հաստատված է հատուկ միջազգային փաստաթղթերում¹¹:

¹¹ Տե՛ս Ձեյլիոֆն ընդդեմ Յունաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 2004 թվականի մայիսի 24-ի վճիռ, գանգատ թիվ 17060/03, կետ 42. Տոմասինն ընդդեմ Ֆրանսիայի գործով Եվրոպական դատարանի 1992 թվականի օգոստոսի 27-ի վճիռ, գանգատ թիվ 12850/87, կետ 115. Չահալն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով Եվրոպական դատարանի՝ 1996 թվականի նոյեմբերի 15-ի վճիռ, գանգատ թիվ 22414/93, կետ 79. CPT-ի գործունեության վերաբերյալ 15-րդ ընդհանուր զեկույցը, CPT/Inf (2005) 17, preface; Մարդու իրավունքների հարցերով և ահաբեկչության դեմ պայքարի հարցերով Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի ղեկավար սկզբունքները՝ ընդունված 2002 թվականի հուլիսի 11-ին, IV ղեկավար սկզբունք. ընդամուր մեկանաբանություն թիվ 2, CAT/C/GC/2, կետ 3:

Համապատասխանաբար, **անկախ ձերբակալման հիմքերից կամ հանցանքներից, որոնց կատարման մեջ ձերբակալվածը կասկածվում է, նրա նկատմամբ չի կարող դրսևորվել վատ վերաբերմունք:**

2. Ինչն է հանգեցնում վատ վերաբերմունքի

ՄԻԵԿ-ը և մյուս եվրոպական փաստաթղթերը չեն տալիս խոշտանգումների, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի բնորոշումը: Այդուհանդերձ, առկա է այն հարցի ուղղակի պատասխանը, որը ծագում է առողջ տրամաբանության արդյունքում և այս բառերի ժամանակակից ըմբռնմամբ: Դա, որպես կանոն, թույլ է տալիս սովորական մարդուն բնորոշել խոշտանգումը կամ ենթադրել, որ կոնկրետ վերաբերմունքն անմարդկային է կամ նվաստացնող, և այդ իսկ պատճառով անընդունելի է: Այդպիսով, պետք է դեկլարվել **«վատ վերաբերմունք» հասկացության տառացի և ընդհանուր իմաստով:** Նշանակություն չունի, թե ինչն է ընկալվում կամ կարող է ընկալվել որպես «սովորական» կամ «համապատասխան» կոնկրետ անձանց կամ անձանց խմբերի կողմից այս կապակցությամբ¹²:

Միևնույն ժամանակ, նման պատասխանը չի ներկայացնում վատ վերաբերմունքի յուրահատկությունները: Կոնկրետ չափանիշի բացակայության պայմաններում դժվար կլինի պայքարել դրա դեմ և գործի դնել խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի արգելքը: Այդ չափորոշիչիչները մշակված են Ստրասբուրգի դատարանի նախադեպերում, ինչպես նաև մարդու իրավունքների միջազգային այլ կառուցակարգերի օրենսդրությամբ:

Նախևառաջ, վատ վերաբերմունքը ենթադրում է որոշակի **ֆիզիկական ուժգին ցավ կամ հոգեկան տառապանք:** Խոշտանգման դեպքում դրա ուժգնությունը շատ մեծ է: Նման ցավը կամ տառապանքն առաջանում է հատուկ մեթոդների կիրառման միջոցով կամ հատուկ հանգամանքներում: Օրինակները ներա-

¹² Միսլ պատկերացում ունենալու կամ այլ պատճառներով որոշ ոստիկաններ կամ նույնիսկ ձերբակալվածներ կարող են վատ վերաբերմունքի որոշ դրսևորումներ համարել բնականոն:

ռուն են ուղքի թաթերին հարվածելը¹³, էլեկտրական հարվածնե-
րը, տաք կամ սառը ջուր օգտագործելը, գլխին հարվածելը կամ
զոհի երեխաների¹⁴ նկատմամբ վատ վերաբերմունք կիրառելու
սպառնալիքը, ազատությունից զրկելու վատ պայմանները և
խիստ ռեժիմը, որոնք կիրառվում են պատժելու նպատակով¹⁵,
երիտասարդ կնոջ կրկնվող ծեծը, որը տևում է մի քանի ժամ և
իրականացվում է մի քանի ոստիկանների կողմից¹⁶:

Այն ժամանակ, երբ առկա են անմարդկային կամ նվաստաց-
նող վերաբերմունքի տարրեր, ցավի կամ հոգեկան տառապան-
քի չափը կամ հաճախականությունը նույնպես էական են, սա-
կայն նվազ լուրջ, քան խոշտանգման դեպքում: Դաժանության
մակարդակը կարող է ներկայացվել ցավի կամ տառապանքի մի-
ջոցով, որոնք պատճառվում են ֆիզիկական ուժի գործադրմամբ
(մահակով դեմքին հարվածելը), որն ուղղակի անհրաժեշտ չէ՝
կապված զոհի բուն վարքագծի հետ¹⁷, տղամարդ ձերբակալվա-
ծին ստիպելը մերկանալ կին ոստիկանի ներկայությամբ¹⁸, ձեր-
բակալվածին տրամադրված անբավարար բժշկական օգնու-
թյունը¹⁹, ձերբակալման անբավարար պայմանների ընդհանուր
ազդեցությունը, ներառյալ՝ մարդաշատությունը, օդափոխման և
սանիտարական հարմարանքների բացակայությունը²⁰:

Նույնիսկ հակիրճ և սպառիչ լինելուց հեռու այս ցանկը են-
թադրում է, որ դաժանության չափանիշի հետ մեկտեղ առկա են

¹³ Տես Սալմանն ընդդեմ Թուրքիայի գործով Եվրոպական դատարանի 2000 թվականի հունիսի 27-ի վճիռ, գանգատ թիվ 21986/93:

¹⁴ Տես Ակտյոն ընդդեմ Թուրքիայի գործով Եվրոպական դատարանի 2000 թվականի հոկտեմբերի 10-ի վճիռ, գանգատներ թիվ 22947-48/93: Այս գործով տուժողի նկատմամբ կիրառված միջոցները հոգեկան տառապանքի օրինակ են, որոնք կարող են իրենցից ներկայացնել խոշտանգում կամ հանգեցնել խոշտանգման:

¹⁵ Տես Իլասկուն և այլոք ընդդեմ Մոլդովայի և Ռուսաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 2004 թվականի հուլիսի 8-ի վճիռ, գանգատ թիվ 48787/99:

¹⁶ Տես Մենեշկան ընդդեմ Ռուսաստանի գործով Եվրոպական դատարանի՝ 2006 թվականի մարտի 9-ի վճիռ, գանգատ թիվ 59261/00:

¹⁷ Տես Մրոզովսկին ընդդեմ Լեհաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 2009 թվականի մայիսի 12-ի վճիռ, գանգատ թիվ 9258/04:

¹⁸ Տես Վալասինան ընդդեմ Լիտվայի գործով Եվրոպական դատարանի 2001 թվականի հուլիսի 21-ի վճիռ, գանգատ թիվ 44558/98:

¹⁹ Տես Սարբանն ընդդեմ Մոլդովայի գործով Եվրոպական դատարանի 2005 թվականի հոկտեմբերի 4-ի վճիռ, գանգատ թիվ 3456/05:

²⁰ Տես Փիիրսն ընդդեմ Յունաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 2001 թվականի ապրիլի 19 -ի վճիռ, գանգատ թիվ 28524/95:

ճան այլ առանցքային հատկանիշներ, որոնք բնորոշում են և տարբերակում վատ վերաբերմունքի արգելման տարրերը²¹: Ինչ վերաբերում է խոշտանգմանը՝ այս հատկանիշները համապատասխան ֆիզիկական կամ հոգեկան ցավի **դիտավորյալ պատճառում են**, որոնց **նպատակն է խոստովանություն կամ տեղեկատվություն ստանալը կամ կոնկրետ անձին պատժելը կամ վախեցնելը**, կամ որոնք իրականացվում են **խտրակա-նության** վրա հիմնված որևէ պատճառով: Նշված տարրերը խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի դեմ ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի 1-ին հոդվածում ներկայացված խոշտանգման բնորոշման կարևորագույն չափանիշներն են:

«Անմարդկային» բաղադրատարրը ցույց է տալիս **ֆիզիկական կամ հոգեկան տառապանքի ոչ քաղաքակիրթ բնույթը**, որը տվյալ վերաբերմունքի արդյունքն է: «Նվաստացնող» բաղադրատարրը վերաբերում է խիստ ուրույն զգացմունքների, որոնք կապված են կոնկրետ վատ վերաբերմունքը **վատթարացնող և նսեմացնող ազդեցության հետ**: Ի տարբերություն խոշտանգման, անմարդկային և նվաստացնող վերաբերմունքի առկայության համար պարտադիր չէ, որ պահանջվի դիտավորություն կրած տառապանքի նկատմամբ:

Միևնույն ժամանակ պետք է հիշել, որ վերաբերմունքի կամ պատժի ոչ բոլոր վիճելի կամ անցանկալի չափորոշիչներն առաջացնում են ՄԻԵԿ-ի 3-րդ հոդվածի խախտում²²: Արգելումը չի վերաբերում այնպիսի թույլատրելի սանկցիաների կամ այլ օրինական միջոցների, ինչպիսիք են պատշաճ ձերբակալումը, ձեռքերին ձեռնաշղթաներ պատշաճ կերպով հագցնելը և պահանջվող չափի ուժի կիրառումը:

Ինչպես առողջ տրաբանությունը, այնպես էլ վատ վերաբերմունքի նշված բնորոշումները ենթադրում են, որ առկա են խնդիրների երկու հիմնական խմբեր, որոնք համապատասխան

²¹ «Վերաբերմունքը» և «պատիժը» տարբեր կատեգորիաներ են, սակայն շատ գործերում վերջինս հատկապես ազատությունից զրկելու դեպքում կիրառում կամ ներառում է վերաբերմունք: Պետք է նկատել, որ նույնիսկ Ստրասբուրգի դատարանը ոչ միշտ է տարբերություն դնում դրանց միջև:

²² Տե՛ս Օջալանն ընդդեմ Թուրքիայի գործով Եվրոպական դատարանի 2005 թվականի մայիսի 12-ի վճիռ, գանգատ թիվ 46221/99, կետ 181.

նուն են իրավակիրառ գործունեության համատեքստին: Դրանք են.

- **Ֆիզիկական ուժ գործադրելը, որն ուղղակի անհրաժեշտ չէ՝ կապված զոհի բուն վարքագծի հետ, կամ վիրավորանքները, որոնք առաջացնում են համապատասխան հոգեկան տառապանք:**
- **ազատությունից զրկելու պայմանների և բժշկական օգնության անբավարար լինելը:**

3. Թույլատրվում է, արդյոք, ուժի կամ հոգեբանական ճնշման գործադրում ձերբակալվածի նկատմամբ

Իրավիճակների սպառնիչ ցանկը, երբ գուցե անհրաժեշտ է եղել կիրառել ֆիզիկական ուժ, հատուկ միջոցներ կամ զենք, իրականում ներառում են **դիմադրություն ձերբակալման ժամանակ, նախահարձակ (ազդեսիվ) վարքագիծ կամ փախուստ**²³: Այդուհանդերձ, դա միայն պայմաններից մեկն է, երբ նման գործողությունները թույլատրելի են և կարող են արդարացված լինել:

Երկրորդ՝ ձերբակալման ենթակա կասկածյալը կամ ձերբակալված անձը ոստիկանների կամ այլ անձանց ֆիզիկական անձեռնմխելիության կամ այլ համեմատելի արժեքների և իրավունքների համար անխուսափելի վտանգ է ներկայացնում: Անձի կյանքի համար վտանգավոր ուժ գործադրելու դեպքում վտանգվում է անձի կյանքը՝ նրա կողմից գործադրված սպառնալիքի պատճառով:²⁴

Երրորդ՝ **չպետք է լինի որևէ այլ ողջամիտ հնարավորություն վտանգից խուսափելու համար**, նման միջոցների դիմելուց բացի: Եթե խնդիրը վերաբերում է կյանքի համար վտանգավոր կամ հավանական վտանգավոր ուժի կիրառմանը՝ ՄԻԵԿ-ի 2-րդ հոդվածով պաշտպանվող կյանքի իրավունքը պա-

²³ Տե՛ս Իրավապահ մարմինների կողմից ուժի և զենքի կիրառման հիմնարար սկզբունքները՝ ընդունված Հանցագործությունների կանխման և հանցագործներին ուղղելու առնչությամբ ութ Միացյալ ազգերի կոնգրեսի կողմից, Հավանա, Կուբա, 27 օգոստոսի 1990 թվական:

²⁴ 9-րդ սկզբունք, տե՛ս Նաչովան ընդդեմ Բուլղարիայի գործով Եվրոպական դատարանի՝ 2005 թվականի հուլիսի 6-ի վճիռ, գանգատներ թիվ /98, 43579/98:

հանջում է, որ դրա կիրառումը լինի բացառիկ անհրաժեշտությամբ: Այս պահանջն առավել խիստ է, քան հիմնավոր լինելու պահանջը: Չպետք է լինի որևէ ընդունելի տարբերակ, քան նման ուժի գործադրումն այն անձի նկատմամբ, որը վտանգ է ներկայացնում որևէ մեկի կյանքի համար²⁵:

Եթե նույնիսկ ուժի, հատուկ միջոցների կամ զենքի գործադրումն անխուսափելի է, իրավապահ մարմինները պետք է **նվազագույնի հասցնեն վնասը կամ վնասվածքը**, պետք է ապահովեն, որպեսզի ցանկացած վիրավոր անձի տրամադրվի **օգնություն կամ բժշկական միջամտություն** հնարավորինս շուտ, և **նրանց հարազատները կամ մոտ ընկերները** համապատասխանաբար **տեղեկացվեն**: Բացի դրանից, նրանք պարտավոր են **զեկուցել այդ միջադեպերի մասին** իրենց վերադասներին: Ձեկույցները պետք է քննվեն իրավասու մարմինների կողմից, որոնք պատասխանատու են գերատեսչական հսկողության և դատական վերահսկողության համար²⁶:

Ինչ վերաբերում է հոգեբանական ազդեցության թուլատրելի միջոցներին, ուժ գործադրելու նախազգուշացումները և օրինական հետևանքների վրա հասնելու մասին հիշեցումները նրանք են, որ կարող են և պետք է կիրառվեն բավարար ժամանակ տրամադրելով, որպեսզի նախազգուշացումն իրականացվի երբ հնարավոր է:²⁷ Այդուհանդերձ, **դիտավորյալ վատ վերաբերմունք դրսևորելու սպառնալիքը, հայիոյանքը կամ վիրավորանքը, ապօրինի միջոցների այլ տեսակները** նույնպես հանգեցնում են արգելքի խախտմանը և պետք է բացառվեն²⁸:

²⁵ Տե՛ս նախորդ գլխի վերջում նշվածը:

²⁶ Տե՛ս նշում 23-ը, սկզբունքներ 5, 6 և 22:

²⁷ Սկզբունքներ 5 և 10

²⁸ Տե՛ս նշում 14, նաև Գաֆգենն ընդդեմ Գերմանիայի գործով Եվրոպական դատարանի 2008 թվականի հունիսի 30-ի վճիռ, գանգատ թիվ 22978/05, Սելմոնին ընդդեմ Ֆրանսիայի գործով Եվրոպական դատարանի 1999 թվականի հուլիսի 28-ի վճիռ, գանգատ թիվ 25803/94, Բեկոսը և Կուտրոպուլոսն ընդդեմ Յունաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 2005 թվականի դեկտեմբերի 13-ի վճիռ, գանգատ թիվ 15250/02:

4. Ինչպիսի պայմաններում պետք է պահվի ձերբակալվածը

Քրեական հանցագործության կատարան մեջ կասկածվող անձը ձերբակալվածի կարգավիճակում պետք է պահվի կարճ ժամանակով: Ենթադրվում է, որ ոստիկանությունում գտնվելու ժամանակահատվածը պետք է տևի դրա սկսվելու պահից մինչև դատավորի մոտ կասկածյալին տանելու պահը, ինչպես որ նախատեսված է ՄԻԵԿ-ի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասով: Որպես կանոն, այս ժամանակահատվածը տևում է 48 ժամ²⁹:

Այդուհանդերձ, **ոստիկանությունում ձերբակալված անձանց գտնվելու պայմանները** պետք է բավարարեն որոշ հիմնական պահանջներ: Միջազգային չափորոշիչներին համապատասխան՝ դրանք պետք է լինեն մաքուր, խցի չափերը պետք է համապատասխանեն դրանցում գտնվող անձանց թվին, խցերը պետք է ունենան համապատասխան օդափոխիչ համակարգ, բնական լույսի մուտք և արհեստական լուսավորում, որը բավարար է կարդալու համար: Նաև կալանավայրերը պետք է ունենան հանգստանալու համար նախատեսված հարմարանքներ, ինչպիսիքն է ամրացված աթոռը կամ նստարանը: Անձինք, ովքեր պետք է մնան անազատության մեջ նաև գիշերվա ժամերին, պետք է ապահովված լինեն մաքուր անկողնային պարագաներով: Ձերբակալված անձինք պետք է հնարավորություն ունենան անհրաժեշտության դեպքում հոգալու իրենց բնական կարիքները մաքուր և հարմար պայմաններում և պետք է ունենան լվացվելու համապատասխան հարմարանքներ: Նրանք պետք է ապահովված լինեն խմելու ջրով և պետք է ճաշեն համապատասխան ժամերի՝ ներառյալ սննդի (սենդվիչից տարբերվող որևէ ուտեստ) առնվազն մեկ լիարժեք ընդունումն անեն օր: Տևական ժամանակով (24 և ավելի ժամ) պահվող անձինք հնարավորության սահմաններում պետք է ունենան պատշաճ

²⁹ Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի հանձնարարական Rec(2006)13՝ ուղղված անդամ-պետություններին՝ կալանքի տակ պահելու, դրա պայմանների և վատ վերաբերմունքի դեմ երաշխիքների ապահովման վերաբերյալ, կանոն 14.2:

անձնական հիգիենայի միջոցներ և դուրս գան զբոսանքի ամեն օր³⁰:

Ինչ վերաբերում է որոշակի ժամկետով կալանավորված անձանց կամ ազատագրված անձանց որոշակի կատեգորիայի (ոչ մեծ հանցագործությունների համար պատիժ կրող անձինք կամ թափառաշրջիկները) համար նախատեսված շենքերին, որտեղ կալանավորվածները պահվում են մի քանի օրից ավելի, ապա դրանց պայմանները պետք է համապատասխանեն լրացուցիչ պահանջների³¹: Այդպիսով, օրական մեկ լրիվ ճաշի փոխարեն, որը բավարար է կարճատև մնալու համար, տվյալ դեպքում կալանքի տակ գտնվողները պետք է ստանան բավարար քանակի և որակի ուտելիք՝ ճաշի համար նախատեսված ժամին: Օրական առնվազն մեկ ժամ զբոսանքի թույլտվության պահանջը դառնում է պարտադիր³²: ***Առավել երկար ժամանակով կալանքի տակ գտնվողները պետք է ունենան լիարժեք բանտային պայմաններ:***

5. Առկա է, արդյոք, բժշկական օգնություն տրամադրելու պարտականություն ուստիկանությունում կալանքի տակ գտնվելու ընթացքում

Ցանկացած ազատագրվում հանգեցնում է համապատասխան անձանց՝ իրենց բժշկական խնդիրները հոգալու հնարավորության նվազեցման: Այդ իսկ պատճառով ազատագրվումն իրականացնող պաշտոնատար անձինք և պետական մարմինները պարտավոր են նրանց տրամադրել ***պատշաճ բժշկական օգնություն***: Այնուամենայնիվ, այդ պարտականության ծավալը նախատեսված է համեմատաբար կարճ ժամկետով կալանքի համար: Վատ վերաբերմունքի արգելման և կյանքի իրավունքի ապահովման տեսանկյունից ուստիկանության աշխատակիցները պարտավոր են տրամադրելու, համապատասխանաբար, ցանկացած շտապ բժշկական օգնություն (սովորաբար կյանքին և

³⁰ Տե՛ս CPT-ի գործունեության վերաբերյալ 6-րդ ընդհանուր զեկույցը, CPT/Inf (96) 21, կետ 47:

³¹ Առկա է ուստիկանության հետ չկապված մարմինների կողմից նման կանոնների կիրառման հարց, սակայն այն դուրս է այս ձեռնարկի սահմաններից:

³² Տե՛ս 2001 թվականի մայիսի 6-18-Ա Վրաստան այցի առնչությամբ CPT-ի զեկույցը, CPT/Inf (2002) 14, կետ 6չ:

առողջությանը սպառնալիքի, ցավի, այլ բարդությունների առկայության դեպքում), ինչպես նաև բժշկական՝ քրոնիկ կամ այլ հիվանդությունների դեպքում, ներառյալ այն հիվանդությունները, որոնք պահանջում են պարբերաբար հոգածություն:³³

Չերբակալման կարճ տևողության պատճառով չի կարելի ակնկալել, որ ձերբակալվածներին պահելու վայրերը կամ այլ ոստիկանական բաժանմունքները կունենան բժշկական միջոցներ կամ անձնակազմ: Վերջինս կարող է հասու լինել որոշակի ժամկետով ազատազրկման հաստատություններում: Սակայն դրանց սահմանափակ հնարավորությունները թույլ չեն տալիս բնականոն կերպով տրամադրելու այնպիսի բժշկական սպասարկում, որը բավարար կլինի ազատությունից զրկված տարբեր անձանց բոլոր տեսակի բժշկական կարիքները հոգալու համար: Անհրաժեշտության դեպքում անձին ազատությունից զրկած պաշտոնատար անձինք և պետական մարմինները պարտավոր են բուժսպասարկման համար ***ժամանակավորապես ներգրավել բժշկական օգնության պետական ծառայությունների համապատասխան մասնագիտացված բժիշկների կամ, եթե այդպես է ցանկանում ազատությունից զրկված անձը, իր անձնական բժշկին:*** Իշխանությունները պետք է լիովին ապահովեն բժշկի կողմից նախատեսված բժշկական սպասարկման համապատասխան ծավալը կամ տեսակը (ամբուլատոր, ստացիոնար, դեղորայքով ապահովում), անկախ համապատասխան անվտանգության ծառայության ներգրավումից, որը պահանջում է պահակախմբեր, պահակներ և այլ միջոցառումների իրականացում:³⁴

Ի լրումն բժշկական օգնության տեսակետի՝ պետք է նշել, որ բժշկական օգնության ծառայությունների պատշաճ ներգրավումը վատ վերաբերմունքի դեմ երաշխիքներից մեկն է³⁵:

³³ Տե՛ս Սարբանն ընդդեմ Մոլդովայի գործով Եվրոպական դատարանի 2005 թվականի հոկտեմբերի 4-ի վճիռ, գանգատ թիվ 3456/05, կետեր 78-91:

³⁴ Տե՛ս նույն տեղում, նաև՝ Բոյցենկոն ընդդեմ Մոլդովայի գործով Եվրոպական դատարանի 2006 թվականի հուլիսի 11-ի վճիռ, գանգատ թիվ 41088/05, կետեր 112-119:

³⁵ Տե՛ս ստորև:

6. Որոնք են վատ վերաբերմունքից պաշտպանվելու հատուկ իրավունքները

Խոշտանգումների, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի արգելումը տարածվում է ըստ դրանց առանձնահատկությունների: Առկա են մի խումբ սահմաններ, որոնք պետք է վատ վերաբերմունքի հակված անձանց հետ պահեն այդ արարքի կատարումից և կանխեն այն ընդհանրապես:³⁶

Այս կապակցությամբ գլխավոր դերը պատկանում է **հիմնարար իրավական երաշխիքներին**, որոնք ներառում են հետևյալ իրավունքները.

- **ազգականին կամ ազատությունից զրկված անձի կողմից մատնանշված երրորդ անձին** կալանքի փաստի մասին տեղեկացնելը³⁷,
- **փաստաբան ունենալը**, որը պետք է ներառի արդյունավետ իրավաբանական օգնության ողջ ծավալն այն անձանց համար, ովքեր չեն կարող վճարել դրա համար, փաստաբանի հետ առանձի գրույց ունենալու իրավունքը և հարցաքննություններին նրա ներկա գտնվելու իրավունքը³⁸,
- **բժիշկ տրամադրելը**, ինչը, ի հավելումն ցանկացած բժշկական հետազոտման, որն ապահովվում է ոստիկանության մարմինների կողմից հրավիրված բժշկի կողմից, պետք է ներառի ազատությունից զրկված անձի իրավունքը՝ զննության ենթարկվել իր ցանկացած բժշկի և դատական բժշկի կողմից, բոլոր բժշկական հետազոտությունները պետք է իրականացվեն առանձին, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ բժիշկը միանշանակ կոնկրետ դեպքում պահանջում է հակառակը, ոստիկանության կամ այլ ոչ բժկական անձնակազմի տեսադաշտից դուրս, նրանց եզրակացությունները

³⁶ CPT գործունեության վերաբերյալ 6-րդ ընդհանուր զեկույցը, CPT/Inf (96) 21, կետ 15: Տես նաև՝ CPT գործունեության վերաբերյալ 2-րդ ընդհանուր զեկույցը, CPT/Inf (92) 3, կետ 36:

³⁷ Օտարերկրյա քաղաքացիների համար այն ներառում է նշում ներկայացուցչության մասին:

³⁸ Այն պետք է կիրառվի ոստիկանությունում պահվող անձանց նկատմամբ՝ անկախ նրանց կարգավիճակից: CPT գործունեության վերաբերյալ 12-րդ ընդհանուր զեկույցը, CPT/Inf (2002) 15, կետ 41:

պետք է պատշաճորեն արձանագրվեն և հասու լինեն ազատագրվածին և փաստաբանին³⁹,

- ձերբակալման փաստը **պատշաճորեն արձանագրելը**՝ լիարժեք և հստակորեն, նման արձանագրությունների ձերբակալված անձին և փաստաբանին հասու լինելը,
- **հասկանալի կերպով իրավունքների մասին տեղեկացնելը**՝ կալանավորվածին հասկանալի լեզվով, և այդ մասին համապատասխան ձևի փաստաթուղթ անմիջապես տրամադրելը. ձերբակալված անձը պետք է ստորագրի այդ փաստաթուղթը՝ հաստատելով, որ տեղեկացվել են իրավունքների մասին⁴⁰:

Այս իրավունքները պետք է իրականացվեն **ազատությունից զրկելու սկզբից և եթե**⁴¹: Փաստաբան կամ բժիշկ տրամադրելը նույնիսկ աննշան ուշացումները կամ կալանքի մասին տեղե-

³⁹ Տես Սամմադովը (Ջալալօղլուն) ընդդեմ Ադրբեջանի գործով Եվրոպական դատարանի 2007 թվականի հունվարի 11-ի վճիռ, գանգատ թիվ 34445/04, կետ 74: Արձանագրություն. Մեհմետ Էրեմն ընդդեմ Թուրքիայի գործով Եվրոպական դատարանի 2004 թվականի ապրիլի 6-ի վճիռ, գանգատ թիվ 21689/93, կետ 355: Տես՝ նաև՝ 2005 թվականի մայիսի 23-ից մինչև հունիսի 3-ն Ալբանիա կատարած այցի վերաբերյալ CPT-ի զեկույցը, CPT/Inf (2006) 24, կետ 49. 2001 թվականի մայիսի 6-18-A Վրաստան այցելության առնչությամբ CPT-ի զեկույցը, CPT/Inf (2002) 14, կետ 30. Ստանբուլյան արձանագրություն. Մեհմետ Էրեմն ընդդեմ Թուրքիայի գործով Եվրոպական դատարանի 2004 թվականի ապրիլի 6-ի վճիռ, գանգատ թիվ 21689/93, կետ 355:

⁴⁰ Տես CPT գործունեության վերաբերյալ 12-րդ ընդհանուր զեկույցը, CPT/Inf (2002) 15, կետ 44:

⁴¹ Ոստիկանական հետաքննության օրինական շահերը պաշտպանելու նպատակով կարող է բացառիկ դեպքերում անհրաժեշտ լինի որոշակի ժամանակով (մի քանի ժամով) հետաձգել անձի տեսակցությունն իր նախընտրած փաստաբանի հետ կամ կիրառել նմանատիպ բացառություններ երրորդ անձին կալանավորման փաստի մասին տեղեկացնելու իրավունքի նկատմամբ: Նման բացառությունները պետք է լինեն հստակ, որոշակի և ենթարկվեն խիստ սահմանափակումների և ուղեկցվեն հետագա պատշաճ երաշխիքներով (այսինքն՝ ցանկացած հետաձգում պետք է արձանագրված լինի՝ նշելով դրա պատճառները, և պետք է առկա լինի ավագ ոստիկանի, դատավորի կամ դատախազի թույլտվությունը, ովքեր կապված չեն գործի հետ). Նույն պատճառով կարող է անհրաժեշտ լինի, որպեսզի իր ընտրած բժշկի կողմից անձի հետազոտությունն իրականացվի իրավասու մարմնի կողմից նշանակված բժշկի բացակայությամբ: Տես CPT գործունեության 12-րդ ընդհանուր զեկույցը, CPT/Inf (2002) 15, կետ 41: 2000 թվականի մայիսի 14-26-ը Ֆրանսիա կատարած այցի վերաբերյալ CPT զեկույցը, CPT/Inf (2001) 10, կետ 35:

կացնելու անհիմն և հետաձգումները կարող են հանգեցնել նշված պահանջների խախտմանը⁴²:

7. Ինչ պետք է անել վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու դեպքում

Ներպետական իրավասու մարմինները և ընթացակարգերի տեսակները, որոնք նախատեսված են վատ վերաբերմունքի մասին բողոքելու համար, տարբեր երկրներում տարբեր են: Այդուհանդերձ, առկա են ընդհանուր պահանջներ, որոնք ցանկացած պետություն պետք է ապահովի այս առնչությամբ:

Միջազգային երաշխիքները նախատեսում են որոշ գործառույթներ ներպետական կառուցակարգերը գործի դնելու նպատակով:

Ձերբակալված անձինք միաժամանակ կան հաջորդաբար իրավունք ունեն.

- օգուվելու հիմնարար իրավական երաշխիքներից⁴³ և **հարազատներին, փաստաբանին կամ բժշկին տեղեկացնելու վատ վերաբերմունքի մասին,**

- բողոք ներկայացնելու այն **դատախազների կամ դատավորների մոտ բերվելիս**, որոնք պարտավոր են իրականացնել խիստ գործողություններ ընդդեմ խախտումների կամ վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ այլ մատնանշումների⁴⁴,

- պահանջելու անմիջապես տեղափոխելու ուղղիչ հիմնարկներ և ահազանգելու **կալանավայրի իշխանություններին կամ բժշկական ծառայություններին**, որոնք պարտավոր են արձանագրել վատ վերաբերմունքի դեպքերը և վնասվածքները,

⁴² Տե՛ս Մամնադովը (Ջալալօղլուն) ընդդեմ Ադրբեջանի գործով Եվրոպական դատարանի 2007 թվականի հունվարի 11-ի վճիռ, գանգատ թիվ 34445/04, կետ 74: Յուքսելնն ընդդեմ Թուրքիայի գործով Եվրոպական դատարանի 2004 թվականի հուլիսի 20-ի վճիռ, գանգատ թիվ 40154/98, կետ 27

⁴³ Տե՛ս վերը:

⁴⁴ CPT գործունեության վերաբերյալ 14-րդ ընդհանուր զեկույցը, CPT/Inf (2004) 28, կետ 28: Տե՛ս նաև Ահմետ Օզկանը և այլոք ընդդեմ Թուրքիայի գործով Եվրոպական դատարանի՝ 2004 թվականի ապրիլի 6-ի վճիռ, գանգատ թիվ 21689/93, կետ 359:

ինչպես նաև փոխանցել այդ տեղեկությունները իրավասու մարմիններին⁴⁵,

• **գրանցելու բողոքները կամ այլ գրավոր հայտարարությունները և ուղարկելու իրավասու իշխանություններին և նշանակված անձանց**, ինչպես նաև համապատասխան միջնորդություն անելու ՄԻԵԿ-ի 8-րդ հոդվածով նախատեսված պատասխան ակնկալելու իրավունքով, համաձայն որի՝ նման հաղորդագրությունը կփոխանցվի առանց անհարկի ուշացման, կնքված ծրարով կամ հսկողություն բացառող այլ ձևով⁴⁶:

Միևնույն ժամանակ, կարևոր է **ապահովել ապացույցներ**՝ դատական փորձաքննության մասին միջնորդություն կատարելու կամ բանտի կամ ներգրավված այլ բժշկի կողմից վնասվածքների կամ այլ վատ վերաբերմունքի հետևանքների մասին մանրամասն բժշկական նկարագրություն կատարելը պնդելու միջոցով:

Առկա են պաշտպանության տարբեր միջազգային կառույցներ, որոնցից Ստրասբուրգի դատարանն ամենահարմարն է համապատասխան խախտումների մասին գանգատները լուծելու հարցում: Այդուհանդերձ, պետք է հաշվի առնել, որ ՄԻԵԿ-ի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ այդ Դատարանը կարող է գործը քննության ընդունել այն բանից հետո, երբ սպառվել են իրավական պաշտպանության ներպետական բոլոր թույլատրելի և արդյունավետ միջոցները: Այդ իսկ պատճառով խորհուրդ է տրվում նախևառաջ օգտագործել համապատասխան ներպետական միջոցները⁴⁷:

⁴⁵ Տե՛ս 2002 թվականի նոյեմբերի 24-ից դեկտեմբերի 6-ն Ադրբեջան կատարած այցի վերաբերյալ CPT գեկույցը, CPT/Inf (2004) 36, կետ 26. 2003 թվականի հուլիսի 13-18-ն Ալբանիա կատարած այցի վերաբերյալ CPT գեկույցը, CPT/Inf (2006) 22, կետեր 45-49. 2004 թվականի փետրվարի 17-24-ը Լիտվա կատարած այցի վերաբերյալ CPT գեկույցը, CPT/Inf (2006) 9, կետ 96.

⁴⁶ Ցանկը կարող է լրացվել մարմինների հետ հեռախոսով կամ կապի այլ միջոցներով կապ հաստատելու հնարավորությամբ: Տե՛ս Եվրոպայի խորհրդի մարդու իրավունքների հանձնակատար Թոմաս Համարբերգի կարծիքը՝ ոստիկանության դեմ բողոքների անկախ և արդյունավետ բնորոշման վերաբերյալ, DH(2009)4, կետ 46. Hereinafter - the CEHRC's Opinion.

⁴⁷ Ստրասբուրգի դատարանը կարող է ներագրավվել առանց ներպետական միջոցների սպառման, սակայն դիմողը պարտավոր է ցույց տալ այդ միջոցների անօգտակար լինելը կամ անմատչելիությունը կամ հղում կատարել հատկապես այնպիսի հանգամանքներին, ինչպիսիք են պետական մարմինների լիակատար անգործությունը լուրջ խախտումների դեպքում: Տե՛ս Սելմունհին

8. Ինչպես պետք է քննվեն վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ բողոքները

Ներպետական կառուցակարգերի տեսակները, որոնք հարմար են վատ վերաբերմունքի մասին բողոքների քննության համար, բնորոշվում են խախտման բնույթով և պահանջվող միջոցների ծավալով:

Այդպիսով, ձեռքարկված կամ բժշկական օգնության պայմանների անհամապատասխանության, ինչպես նաև չնախատեսված վատ վերաբերմունքի այլ տեսակների դեմ բողոքելու ամենատիպիկ միջոցը **վերադասներին բողոք ներկայացնելն է՝** ըստ ոստիկանության համակարգի կամ վերահսկողություն իրականացնող **մարմինների և դատական իշխանության**⁴⁸: Վերջին տարբերակը ներառում է հրատապ կամ հետագա քաղաքացիական դատավարություն սկսելը՝ խախտման կամ պատճառված վնասվածքի դիմաց փոխհատուցման նպատակով:

Ինչ վերաբերում է ֆիզիկական կամ հոգեկան տառապանքին, ավելի դուրս ուժի գործադրմանը և դիտավորյալ վատ վերաբերմունքի դրսևորման այլ ձևերին, ապա իրավասու մարմինները պարտավոր են այդ առնչությամբ իրականացնել անհրաժեշտ **քննություն**: Այդ իսկ պատճառով, նման բողոքները կարող են քննվել քրեական և վարչական վարույթների շրջանակներում, որոնք կիրականացվեն **ոստիկանություն ներկայացվող բողոքների մեխանիզմի, քննչական կամ դատախազական մարմինների միջոցով**:

Վատ վերաբերմունքի հայտնի կամ ենթադրյալ զոհերը պետք է համագործակցեն իրավասու մարմինների հետ, պետք է հարցաքննվեն կամ մասնակցեն այլ քննչական գործողությունների և ընթացակարգերի: Բացի դրանից, նրանք պետք է **ներկայացնեն իրենց օրինական շահերն** իրականացվող քննությունների ընթացքում և **պաշտպանվեն** այս պարտականությունը

ընդդեմ Ֆրանսիայի գործով Եվրոպական դատարանի 1998 թվականի հոկտեմբերի 28-ի վճիռ, գանգատ թիվ 24760/94, կետ 102:

⁴⁸ Երբեմն նման գործերը նույնպես կարող են լինեն քննության առարկա: Տե՛ս Ռամիշվիլին և Կոխրեիձեն ընդդեմ Վրաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 2009 թվականի հունվարի 27-ի վճիռ, գանգատ թիվ 1704/06, կետ 80:

չկատարելուց⁴⁹: Ուստի, կարևոր է, որ նրանք տեղյակ լինեն այս առնչությամբ մշակված հատուկ պահանջների և չափանիշների մասին:

9. Ինչպիսի պահանջների պետք է համապատասխանի վատ վերաբերմունքի քննությունը

Համառոտ՝ քննությունը պետք է **հաստատի գործի փաստերը**, և եթե խախտումները կամ վատ վերաբերմունքի մասին այլ ցուցմունքները ճշմարիտ լինեն, քննությունը պետք է **բացահայտի և պատժի մեղավորներին** հնարավոր վարույթների միջոցով: **Համապատասխանության և արդյունավետության** տեսանկյունից՝ վատ վերաբերմունքի առնչությամբ իրականացվող քննությունը պետք է համապատասխանի մի շարք յուրահատուկ չափորոշիչների: Այդպիսով, քննությունը պետք է լինի.

- **անկախ**, այսինքն՝ պաշտոնատար անձինք, որոնք պատասխանատու են քննության համար, իրականացնում են դրա փուլերը կամ կայացնում հիմնական որոշումները, չպետք է լինեն ո՛չ միևնույն ոստիկանական բաժանմունքից կամ այլ կերպ կապ ունենան (մասնագիտական փոխկապակցվածություն, ենթակարգություն) գործին առնչվող անձանց հետ⁵⁰, ո՛չ էլ պետք է հաշվետու լինեն դիմողի քրեական հետապնդման համար⁵¹,

⁴⁹ Տե՛ս վերը՝ երրորդ մեջբերումը: Նշված պարտականության առնչությամբ տե՛ս Մասլովյան ընդդեմ Ռուսաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 2008 թվականի հունվարի 24-ի վճիռ, գանգատ թիվ 839/02, կետ 91. Չելիլոֆն ընդդեմ Յունաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 2004 թվականի մայիսի 24-ի վճիռ, գանգատ թիվ 17060/03, կետ 55. Ալթունն ընդդեմ Թուրքիայի գործով Եվրոպական դատարանի 2004 թվականի հունիսի 1-ի վճիռ, գանգատ թիվ 24561/94, կետ 71. Այդերը և այլոք ընդդեմ Թուրքիայի գործով Եվրոպական դատարանի 2004 թվականի հունվարի 8-ի վճիռ, գանգատ թիվ 23656/94, կետեր 122-129:

⁵⁰ Տե՛ս Ռեիբոքն ընդդեմ Սլովենիայի գործով Եվրոպական դատարանի 2000 թվականի նոյեմբերի 28 -ի վճիռ, գանգատ թիվ 36220/02, կետ 48. Միխենն ընդդեմ Ռուսաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 2006 թվականի ունվարի 26-ի վճիռ, գանգատ թիվ 77617/01, կետ 115:

⁵¹ Տե՛ս Բարաբանչիկովն ընդդեմ Ռուսաստանի գործով՝ 2009 թվականի հունվարի 8-ի վճիռ, գանգատ թիվ 36220/02, կետ 48. Տոտովան ընդդեմ Բուլղարիայի գործով Եվրոպական դատարանի 2004 թվականի մայիսի 19-ի

- **բազմակողմանի**, այսինքն՝ քննությունը պետք է ներառի «բոլոր անհրաժեշտ քայլերը» և իրական ջանքերը նշված նպատակներին հասնելու համար. հավաքված ապացույցների ստանդարտ արձանագրումը⁵² պետք է պարունակի գոհերի մանրամասն և սպառիչ ցուցմունքները, նրանց բժշկական, ցանկալի է՝ դատաբժշկական զննումը, պատշաճ հարցաքննությունը և, անհրաժեշտության դեպքում՝ մեղավորների հայտնաբերումը, վկաների պատշաճ հայտարարությունները, այլ կալանավորվածների, կալանավայրի անձնակազմի, հասարակության ներկայացուցիչների, իրավապահ մարմինների և այլ պաշտոնատար անձանց հայտարարությունների հնարավոր ներառումը, իրեղեն ապացույցներ ձեռք բերելու նպատակով դեպքի տեղի զննությունը, ներառյալ՝ վատ վերաբերմունքի գործադրման գործիքները, կալանքի արձանագրության, որոշումների, գործի նյութերի և դեպքին առնչվող այլ փաստաթղթերի հետազոտությունը⁵³,
- **արագ**, այսինքն՝ անհրաժեշտ ապացույցների պահպանման նպատակով, ներառյալ՝ նրանք, որոնք կարող են կորչել կամ նվազել, ինչպես նաև վարույթների ժամանակին իրականացումը, որոնք անհրաժեշտ են վերջնական որոշման կայացման կամ մեղավորներին պատժելու համար⁵⁴,

վճիռ, գանգատ թիվ 42027/98, կետ 63. 2005 թվականի մայիսի 23-ից հունիսի 3-ն Ալբանիա կատարած այցի վերաբերյալ CPT զեկույցը, CPT/Inf (2006) 24, կետ 50:

⁵² Տե՛ս Խաղիսովը և Տսեչոնև ընդդեմ Ռուսաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 2009 թվականի փետրվարի 5-ի վճիռ, գանգատ թիվ 21519/02, կետ 114. Բատին և այլոք ընդդեմ Թուրքիայի գործով Եվրոպական դատարանի 2004 թվականի հունիսի 3-ի վճիռ, գանգատներ թիվ 33097/96 և 57834/00, կետ 134. Ստամբուլյան արձանագրություն, կետեր 88-106. CPT գործունեության վերաբերյալ 14-րդ ընդհանուր զեկույցը, CPT/Inf (2004) 28, կետ 33:

⁵³ Վատ վերաբերմունքի առնչությամբ հատուկ քննությունները կարող են պահանջել որոշ լրացուցիչ կամ հատուկ քննչական գործողություններ և ընթացակարգեր:

⁵⁴ Տե՛ս Միխենև ընդդեմ Ռուսաստանի գործով Եվրոպական դատարանի՝ 2006 թվականի փետրվարի 23-ի վճիռ, գանգատ թիվ 77617/01, կետ 109. Յամանն ընդդեմ Թուրքիայի գործով Եվրոպական դատարանի 2004 թվականի նոյեմբերի 2-ի վճիռ, գանգատ թիվ 32446/96, կետեր 57, 59:

- **Ենթակա լինեն հետազոտման** զոհի կամ իր փաստաբանի կողմից, որոնք պետք է համապատասխանաբար տեղեկացվեն քննության ընթացքի և կայացված հիմնական որոշումների մասին, պետք է իրավունք ունենան միջնորդելու՝ կատարել քննչական գործողություններ, վիճարկել բացթողումները կամ եզրակացությունները՝ պատշաճ դատական վերահսկողության միջոցով⁵⁵:

Վերջապես, քննչական համակարգը պետք է **բացառի ցանկացած անձեռնմխելիություն կամ այլ ձևական արգելք** քննության նպատակների համար⁵⁶, պետք է ապահովի, որպեսզի **զոհերը կամ վկաներն օգտվեն պաշտպանության միջոցներից**, ներառյալ՝ մեղավորների ծառայության կամ պաշտոնավարման ժամանակավոր դադարեցումը⁵⁷:

⁵⁵ Տե՛ս Օգնյանովան և Չոբան ընդդեմ Բուլղարիայի գործով Եվրոպական դատարանի 2006 թվականի փետրվարի 23-ի վճիռ, գանգատ թիվ. 46317/99, կետ 115. Չիտական և Չիտան ընդդեմ Ռուսաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 2007 թվականի հունվարի 18-ի վճիռ, գանգատ թիվ 59334/00, կետ 165. Յյուզ Ջորդանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով Եվրոպական դատարանի 2001թվականի մայիսի 4-ի վճիռ, գանգատ թիվ 24746/94, կետ 132. Խաղիսովը և Տեչոնն ընդդեմ Ռուսաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 2009 թվականի փետրվարի 5-ի վճիռ, գանգատ թիվ 21519/02, կետ 122. Գարիբաշվիլին ընդդեմ Վրաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 2008 թվականի հուլիսի 29-ի վճիռ, գանգատ թիվ 11830/03, կետ 74. Սելմոունին ընդդեմ Ֆրանսիայի գործով Եվրոպական դատարանի 2004 թվականի հուլիսի 24-ի վճիռ, գանգատ թիվ 57671/00. Ռամիշվիլին և Կոխրեիծեն ընդդեմ Վրաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 2009 թվականի հունվարի 27-ի վճիռ, գանգատ թիվ 1704/06, կետ 80:

⁵⁶ Տե՛ս Յյուզ Ջորդանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով Եվրոպական դատարանի 2001 թվականի մայիսի 4-ի վճիռ, գանգատ թիվ 24746/94, կետ 135: Սույն գործով Եվրոպական դատարանը չի գտել, որ հանգամանքները, այդուհանդերձ, էական են քննության նպատակների համար: Տե՛ս նաև՝ Բեկոսը և Կուտրոպուլոսն ընդդեմ Յունաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 2005 թվականի դեկտեմբերի 13-ի վճիռ, գանգատ թիվ 15250/02, կետ 54: Ստամբուլյան արձանագրություն, կետ 80

⁵⁷ Տե՛ս Յամանն ընդդեմ Թուրքիայի գործով Եվրոպական դատարանի 2004 թվականի նոյեմբերի 2-ի վճիռ, գանգատ թիվ 32446/96, կետ 55: Տե՛ս նաև Բեկոսը և Կուտրոպուլոսն ընդդեմ Յունաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 2005 թվականի դեկտեմբերի 13-ի վճիռ, գանգատ թիվ 15250/02, կետ 54: Ստամբուլյան արձանագրություն, կետ 80.

10. Ինչպիսին պետք է լինեն վատ վերաբերմունք դրսևորած անձանց համապատասխան պատիժը և զոհերի օրինական փոխհատուցումը

Ներպետական օրենսդրությունը և դատարաններն են սահմանում վատ վերաբերմունքի համար մեղավորների պատիժները: Միջազգային չափանիշները չեն պահանջում տույժերի որևէ ձևական սանդղակ, որոնք պետք է կիրառվեն խոշտանգումները, ամմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքը կամ պատիժը կիրառողի նկատմամբ⁵⁸: Այնուամենայնիվ, նրանք պահանջում են, որպեսզի վատ վերաբերմունքը լինի **պատշաճորեն որակված**⁵⁹, իսկ պատիժը **համապատասխանի վատ վերաբերմունքի ծանրությանը**⁶⁰: Իրավախախտների նկատմամբ կիրառված պատիժների որևէ ակնհայտ անհամապատասխանություն չի վերաբերում քննարկվող արգելքի ներքո իրականացվող պարտականություններին⁶¹: Վերջապես, միջազգային չափանիշները **դեն են այն անձանց նկատմամբ համաներումների կամ ներումների**, ովքեր պատժվել են վատ վերաբերմունքի համար⁶²:

Վերջապես, վատ վերաբերմունքի զոհն իրավունք ունի ստանալու **համապատասխան փոխհատուցում նյութական և ոչ նյութական վնասի համար**: Համապատասխանաբար, ՄԻԵԿ-ի 13-րդ հոդվածի համաձայն քաղաքացիական կամ վարչական դատավարության շրջանակներում նման փոխհատուցում

⁵⁸ CPT գործունեության վերաբերյալ 14-րդ ընդհանուր զեկույցը, CPT/Inf (2004) 28, կետ 44:

⁵⁹ Տե՛ս Օկային ընդդեմ Թուրքիայի գործով Եվրոպական դատարանի 2006 թվականի հոկտեմբերի 16-ի վճիռ, գանգատ թիվ 52067/99, կետ 73. Բեկուսը և Կուլտրոպուլոսն ընդդեմ Հունաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 2005 թվականի դեկտեմբերի 13-ի վճիռ, գանգատ թիվ 15250/02, կետ 54: Տե՛ս նաև՝ *mutatis mutandis*, Օներյալդիզն ընդդեմ Թուրքիայի գործով Մեծ պալատի դիտարկումները, Եվրոպական դատարանի 2004 թվականի նոյեմբերի 24-ի վճիռ, գանգատ թիվ 48939/99, կետ 116:

⁶⁰ Ալին և Այսե Դյուրանն ընդդեմ Թուրքիայի գործով Եվրոպական դատարանի 2008 թվականի ապրիլի 8-ի վճիռ, գանգատ թիվ 42942/02, կետ 66:

⁶¹ Մայիսի 23-ից հունիսի 3-ն Ալբանիա կատարած այցի վերաբերյալ CPT զեկույցը, CPT/Inf (2006) 24, կետ 54:

⁶² Տե՛ս Յամանն ընդդեմ Թուրքիայի գործով Եվրոպական դատարանի 2004 թվականի նոյեմբերի 2-ի վճիռ, գանգատ թիվ 32446/96, կետ 55. ընդհանուր մեկնաբանություն N 2, CAT/C/GC/2, կետ 5:

պահանջելու իրավունքը պետք է զոհին տրամադրի իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոց՝ «չնայած այն հանգամանքին, որ խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք»:

11. Որոնք են մյուս հիմնական իրավունքները, որոնցով օժտված են կալանավորված անձինք կամ կասկածյալները

Վատ վերաբերմունքի արգելքը մարդու իրավունքների լայն համակարգի գլխավոր բաղադրատարրն է, որը կիրառվում է իրավապահ մարմինների գործունեության նկատմամբ: ՄԻԵԿ-ի 5-րդ և 6-րդ հոդվածներով նախատեսված ազատության և անվտանգության համապատասխան իրավունքները և արդար դատաքննության իրավունքը՝ ուղղված ձերբակալված անձանց և քրեական հանցանքների կատարան մեջ մեղադրվող անձանց պաշտպանությանը, այս առնչությամբ ունեն հատուկ կարևորություն⁶³: Ստրասբուրգի դատարանն ընդգծել է «ազատությունից զրկելու բացասական ազդեցությունը համապատասխան անձանց հիմնարար իրավունքների վրա»⁶⁴: Միևնույն ժամանակ, Դատարանն ընդգծել է նաև, որ անձանց այս կատեգորիան ունի համապատասխան իրավունքներ և կարգավիճակ, որոնք նշված են ՄԻԵԿ-ում:⁶⁵

Փաստորեն, ՄԻԵԿ-ի 5-րդ հոդվածը սահմանում է **ազատության առնչությամբ առկա կանխավարկածը**:⁶⁶ Այն նա-

⁶³ Արդար դատաքննության իրավունքի վերաբերյալ ՄԻԵԿ-ի 6-րդ հոդվածը կիրառվում է նաև քաղաքացիական դատավարությունում, որը դուրս է սույն ձեռնարկի ուսումնասիրության առարկայի շրջանակներից:

⁶⁴ Տե՛ս Ռամիշվիլին և Կոխրեիձեն ընդդեմ Վրաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 2009 թվականի հունվարի 17-ի վճիռ, գանգատ թիվ 1704/06, կետ 128:

⁶⁵ Ազատությունից զրկված անձինք ունեն այլ իրավունքներ և ազատություններ: Տե՛ս Գիրսթն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով Եվրոպական դատարանի 2005 թվականի հոկտեմբերի 6-ի վճիռ, գանգատ թիվ 74025/01, կետ 69: Դրանցից որոշները, օրինակ, ընտանեկան կյանքը և նամակագրությունը հարգելու իրավունքը, վատ վերաբերմունքն արգելելու հետ ունեն ուղղակի կապ: Դրանց տարրերը ձևավորում են վերը քննարկված իրավական երաշխիքների մասը:

⁶⁶ Տե՛ս Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի հանձնարարականը Rec(2006)13՝ ուղղված անդամ պետություններին՝ կալանքի տակ պահելու,

խատեսում է, որ **կալանքը կարող է կիրառվել միայն որպես բացառիկ միջոց** այն դեպքում, երբ կան հիմնավոր պատճառներ և հատուկ փաստարկներ, որոնք հաստատում են այն:

Այն ներառում է **ազատությունից զրկելու հիմքերի սպառնիչ ցանկը**, որը ներքին կարգով չի կարող ընդլայնվել⁶⁷: Այն կարող է կիրառվել իրավասու դատարանի կողմից դատապարտվելուց հետո դատաանի օրինական որոշումը կամ օրենքով նախատեսված պարտավորությունները չկատարելու դեպքում, որպես նախնական միջոց քրեական վարույթի ընթացքում, անչափահասների կարգապահական վերահսկողության և նրանց իրավասու մարմնի մոտ բերելու նպատակով, թափառաշրջիկների, հոգեկան հիվանդություններով տառապող անձանց և զինենուլների նկատմամբ՝ իբրև վարակիչ հիվանդությունների տարածումը կանխող միջոց, ինչպես նաև արտաքսման կամ հանձնման ընթացակարգերի համատեքստում⁶⁸:

Այս հիմքերից առնվազն մեկի առկայության հետ մեկտեղ, ազատությունից զրկելը թույլ է տրվում միայն այն դեպքում, երբ առկա է դրա անհրաժեշտությունը և նախապայմանը: Այն պետք է լինի **օրինական և իրականացվի օրենքով նախատեսված կարգին համապատասխան**: Նախ՝ դա նշանակում է, որ ձերբակալումը պետք է իրականացվի ներպետական օրենսդրության դրույթներին համապատասխան, ներառյալ նրանք, որոնք կապված են ձերբակալման տևողության հետ, որն սկսվում է փաստացի և ոչ ձևական (ֆորմալ) ձերբակալման պահից⁶⁹: Երկրորդ, ի հավելումն դրան, այն պետք է համապատասխանի ՄԻԵԿ-ից բխող ազատությունից կամայական զրկելու դեմ երաշխիքներին: Դրանց ցանկը ներառում է արգելք չնախատեսված ձերբակալման դեմ⁷⁰: ՄԻԵԿ-ը նախատեսում է նաև, որ կալանքի

դրա պայմանների և վատ վերաբերմունքի դեմ երաշխիքների կիրառման վերաբերյալ, 3-րդ կանոն:

⁶⁷ Ցանկի սպառնիչ բնույթի առնչությամբ տես Լաբիտան ընդդեմ Իտալիայի գործով Եվրոպական դատարանի 2000 թվականի ապրիլի 6-ի վճիռ, գանգատ թիվ 26772/95:

⁶⁸ Տես Ռիեռա Բլյունը և այլոք ընդդեմ Իսպանիայի գործով Եվրոպական դատարանի 1999թվականի մարտի 9-ի վճիռ, գանգատ թիվ 37680/97:

⁶⁹ Տես Զ.-Ֆ. ընդդեմ Գերմանիայի գործով Եվրոպական դատարանի 1997 թվականի նոյեմբերի 27-ի վճիռ, գանգատ թիվ 25629/94:

⁷⁰ Տես Մենեշևան ընդդեմ Ռուսաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 2006 թվականի մարտի 9-ի վճիռ, գանգատ թիվ 59261/00, կետ 87:

օրինական սահմանները պետք է լինեն հստակ և համապատասխան կարգավորումները չպետք է լինեն դասակարգված կամ այլ կերպ անհասանելի հասարակության համար⁷¹: Այլ կերպ ասած, ձերբակալված անձինք և նրանց ներկայացուցիչները պետք է իմանան, թե ինչ ակնկալեն և ինչից պաշտպանվեն:

ՄԻԵԿ-ի 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասը նախատեսում է միևնույն հիմնավորումը և սահմանում է, որ ձերբակալված ցանկացած անձ պետք է իմանա իրեն ազատությունից զրկելու պատճառները: Այդ իսկ պատճառով, համապատասխան անձին պետք է բացատրվեն իր ձերբակալման գլխավոր իրավական և փաստական հիմքերը՝ իրեն մատչելի, ոչ տեխնիկական լեզվով, որպեսզի վերջինիս դրանք հասկանալի լինեն⁷²:

Այս երաշխիքը, իր հերթին, անհրաժեշտ նախադրյալ է կալանքի օրինականությունն ստուգելու համար: ՄԻԵԿ-ի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասը նախատեսում է, որ ձերբակալված ցանկացած անձ **կարող է դիմել դատարան՝ վիճարկելու ձերբակալման օրինականությունը**: Դատական վերահսկողության իրավունքը նախատեսված է բոլոր կատեգորիայի ձերբակալված անձանց համար: Այդուհանդերձ, այն չի կիրառվում ինքնաբերաբար: Այս դատական ընթացակարգերը պետք է նախաձեռնվեն ձերբակալված անձի կամ փաստաբանի, կամ հարկ լինելու դեպքում՝ այլ իրավասու ներկայացուցչի կողմից:

Այս ընթացակարգը պետք է համապատասխանի արդար դատաբանության՝ թե՛ ոչ լիարժեք, ապա առնվազն գլխավոր պահանջներին: Այլ իրավունքների շարքում, ձերբակալված անձը համապատասխան միջնորդության դեպքում պետք է կարողանա օգտվել արդյունավետ իրավաբանական օգնությունից, բողոք ներկայացնել իրավասու դատարանին, ազատ չարձակվելու դեպքում՝ ստանալ հիմնավոր պատասխաններ ազատ արձակ-

⁷¹ Տե՛ս Ամուրն ընդդեմ Ֆրանսիայի գործով Եվրոպական դատարանի 1996 թվականի հունիսի 25-ի վճիռ, գանգատ թիվ 19776/92. Գուսինսկին ընդդեմ Ֆրանսիայի գործով Եվրոպական դատարանի 2004 թվականի մայիսի 19-ի վճիռ, գանգատ թիվ 70276/01:

⁷² Քերն ընդդեմ Սիացյալ թագավորության գործով Եվրոպական դատարանի 1999 թվականի դեկտեմբերի 2-ի վճիռ, գանգատ թիվ 40451/98:

վելու առնչությամբ ներկայացված փաստարկների առնչությամբ⁷³:

Ձերբակալման օրինականությունը պետք է **որոշվի շատ արագ**: Վերանայման ժամանակին լինելու հարցը կախված է գործի բոլոր հանգամանքներից և չկան միջազգային չափորոշիչներով նախատեսված ինչ-որ ձևական ժամկետներ: Այդուհանդերձ, պետք է հաշվի առնել այն, որ համեմատաբար հարթ ընթացող գործերի առումով երեքշաբաթյա ժամկետը համարվում է չափազանց երկար⁷⁴:

Ավելին, նախատեսված է, որ ազատելու հիմքերը և փաստարկները, որոնք կարող են տարբեր լինել կամ դադարել որոշ ժամանակ անց, պետք է անընդհատ առկա լինեն: Այդ իսկ պատճառով դատական վերահսկողության իրավունքը նախատեսում է, որ ժամկետները երկարացված կալանքը կարող է **վիճարկվել ժամանակ առ ժամանակ**: Կախված կալանքի հիմքերից և առանձնահատուկ պատճառներից՝ այս ժամկետները տարբեր են լինում: Այդուհանդերձ, պետք է նկատել, որ կալանքի տակ պահելու համար մնալ վերանայման սպասվող ժամկետը սահմանված է մեկ ամիսը⁷⁵:

Վերջապես, ազատության և անվտանգության իրավունքը նախատեսում է, որ **կասկածյալները պետք է օգտվեն այլ առանձնահատուկ երաշխիքներից**: Դրանք նախատեսված են ՄԻԵԿ-ի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (c) կետով և 3-րդ մասով: Դա հասկանալի է, քանի որ այն ազատությունից զրկելու ամենաընդհանուր հիմքն է, որն ունի տարբեր ռիսկեր՝ ներառյալ դիտավորյալ վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու ռիսկը:

⁷³ Տե՛ս նաև Ի.-ն ընդդեմ Նորվեգիայի գործով Եվրոպական դատարանի 1990 թվականի օգոստոսի 29-ի վճիռ, գանգատ թիվ 11701/85, կետ 50:

⁷⁴ Տե՛ս Ռեիբոկն ընդդեմ Սլովենիայի գործով Եվրոպական դատարանի 2000 թվականի նոյեմբերի 28-ի վճիռ, գանգատ թիվ 29462/95: Սարբանն ընդդեմ Մոլդովայի գործով Եվրոպական դատարանի 2005 թվականի հոկտեմբերի 4-ի վճիռ, գանգատ թիվ 3456/05:

⁷⁵ Դա կարող է բխել կալանքի տակ պահելու, դրա պայմանների և վատ վերաբերմունքի դեմ երաշխիքների կիրառման առնչությամբ անդամ պետություններին ուղղված Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի հանձնարարականի Rec(2006)13, 17.2 և 19.2 կանոնների հետազոտությունից:

Կասկածյալները կարող են ձերբակալվել միայն **հանցանք կատարելու հիմնավոր կասկածի** առկայության դեպքում:⁷⁶ Այլ կերպ ասած, հստակորեն սահմանված է, որ պետք է առկա լինեն փաստեր կամ տեղեկություն, որոնք օբյեկտիվորեն բավարար կլինեն անձին կոնկրետ հանցանքի կատարման մեջ կասկածելու համար⁷⁷:

5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի ներքո իրականացվող դատական վերահսկողությունից բացի, ձերբակալված կասկածյալներն օգտվում են դատավարական երաշխիքներից, որոնք նախատեսված են ՄԻԵԿ-ի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասով: Այն նախատեսում է, որ նրանք պետք է **անմիջապես բերվեն դատավորի մոտ**, անկախ նրանց սեփական գործողություններից: Այս պահանջը կատարելու սպասվող ժամկետը սահմանված է 48 ժամը՝ սկսած նրանց փաստացի ձերբակալման պահից⁷⁸: Կասկածյալը պետք է ազատ արձակվի, եթե չկան հիմնավոր պատճառներ առ այն, որ նա կամ կդիմի փախուստի կամ կգործի լուրջ հանցանք կամ կխոչընդոտի արդարադատության իրականացմանը կամ նրան ազատ արձակելը կվտանգի հասարակական կարգը: Ավելին, չպետք է լինի այս խնդիրները լուծելու մեկ այլ տարբերակ⁷⁹: Կալանքի տակ պահելու կամ այն երկարացնելու մասին

⁷⁶ Պետք է նշել, որ ՄԻԵԿ-ի 5 և 6-րդ հոդվածների իմաստով «հանցագործություն» և «քրեական մեղադրանքներ» հասկացությունները նախատեսված են անկախ իմաստով, և դրանք կախված չեն բացառապես իրենց ներպետական ընկալումից: Որոշակի գործողություններ, որոնք նախատեսված չեն ներպետական մակարդակով, չեն որակվում որպես քրեական հանցագործություններ, սակայն դրանք կարող են հանգեցնել խիստ պատիժների կամ առաջ բերել համապատասխան ընթացակարգեր, որոնք ընկնում են նշված հասկացությունների տակ: Տե՛ս Մեմեշևան ընդդեմ Ռուսաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 2006 թվականի մարտի 9-ի վճիռ, զանգատ թիվ 59261/00, կետեր 90-98:

⁷⁷ Երկարացված կալանքի համար նման կասկածանքը պետք է համապատասխանի որոշակի հստակ պահանջների: Տե՛ս Լաբիտան ընդդեմ Իտալիայի գործով Եվրոպական դատարանի 2000 թվականի ապրիլի 6-ի վճիռ, զանգատ թիվ 26772/95, կետեր 155-161: Դրանից բացի, կասկածանքը պետք է վերաբերի կոնկրետ հանցագործության, այլ ոչ թե ինչ-որ անցանկալի վարքագծի կամ ընդհանուր առմամբ հանցագործության արգելմանը: Տե՛ս Ջեսիուսն ընդդեմ Լիտվայի գործով Եվրոպական դատարանի 2000 թվականի հուլիսի 31-ի վճիռ, զանգատ թիվ 34578/97:

⁷⁸ Տե՛ս կետ 29 և առնչվող մեկնաբանությունները:

⁷⁹ Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի հանձնարարականը Rec(2006)13՝ ուղղված անդամ պետություններին՝ կալանքի տակ պահելու,

դատարանի որոշումները պետք է հիմնավորեն վտանգները և պատճառները՝ հղում կատարելով կոնկրետ փաստական հանգամանքներին և ցույց տալ գրավը կամ այլ՝ կալանքի փոխարեն կիրառվող միջոցը ներժելու համար հիմք հանդիսացած պատճառները⁸⁰:

Ժամանակ առ ժամանակ վերանայվելու ենթակա լինելով⁸¹ կալանքը և վերջնական դատապարտմանը նախորդող բոլոր ընթացակարգերը պետք է ավարտվեն **ողջամիտ ժամկետում**⁸²: Ողջամտությունը կախված է գործի առանձնահատկություններից, և միջազգային փաստաթղթերը չեն նախատեսում որևէ կոնկրետ ժամկետ այս կապակցությամբ: Այդուհանդերձ, Ստրասբուրգի դատարանի դատական պրակտիկան սահմանել է «հատուկ ուշադրության» պահանջը՝ նկատի ունենալով, որ կալանավորված անձն իրավունք ունի պահանջելու, որպեսզի գործին տրվի առաջնայնություն և այն քննվի հատուկ մոտեցմամբ: Քննությունը պետք է ավարտվի **առանց երկարատև անգործության**:⁸³

Արդար դատաքննության իրավունքը պահանջների մեկ այլ լայնածավալ հավաքածու է, որոնք սերտորեն կապված են իրավակիրառ գործունեության հետ: Չնայած որ իրավունքի այնպիսի հայեցակետեր, ինչպիսիք են դատարանի անկախությունն ու անկողմնակալությունը, գործի քննության և դատավճռի հրապար

դրա պայմանների, վատ վերաբերմունքի դեմ երաշխիքների կիրառման առնչությամբ, կետ 7:

⁸⁰ Տե՛ս նույն տեղում, կետեր 8 և 9: Տե՛ս նաև՝ Տրգասկան ընդդեմ Լեհաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 2000 թվականի հուլիսի 11-ի վճիռ, գանգատ թիվ 25792/94, կետեր 63-69:

⁸¹ Տե՛ս կետ 75-ը և առնչվող մեկնաբանությունները

⁸² Այս պահանջներն առկա են ՄԻԵԿ-ի 5.3 և 6.1 հոդվածներում: Առաջինն առնչվում է այն ժամանակահատվածին, որը տևում է մինչև դատարանի (առաջին ատյանի) վճռի կայացումը, իսկ վերջինը ներառում է հնարավոր բողոքարկման ընթացակարգեր: 6.1-րդ հոդվածի ներքո հատուկ հոգածության նշված բնույթը, որն առնչվում է ազատությունից զրկված անձանց առնչվող ընթացակարգերին, չի տարբերվում 5.3 հոդվածով նախատեսված ինտենսիվությունից:

⁸³ Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի հանձնարարականը Rec(2006)13՝ ուղղված անդամ պետություններին՝ կալանքի տակ պահելու, դրա պայմանների, վատ վերաբերմունքի դեմ երաշխիքների կիրառման վերաբերյալ, կետ 22-24. տե՛ս նաև՝ Պունզելտն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության գործով Եվրոպական դատարանի 2000 թվականի ապրիլի 25-ի վճիռ, գանգատ թիվ 31315/96, կետեր 71-82:

րակայնությունը, պատճառաբանված որոշումը, համապատասխանում են միայն դատական քննությանը, այլ երաշխիքների մեծ մասը բխում է քրեական մեղադրանքի պաշտոնական առաջադրումից, կալանքից կամ այլ միջոցից, որոնք այն առաջ են բերում⁸⁴:

Հատկանշական է, որ արդար դատաքննության ընդհանուր սկզբունքն ուղղակիորեն կապված է վատ վերաբերմունքի արգելման հետ: Դա ՄԻԵԿ-ի 6.1 հոդվածում ներառված արդարության հասկացության բուն էությունն էր, որը նախատեսում էր դրա մեկնաբանման հիմքը՝ ներառելով **վատ վերաբերմունքի միջոցով ձեռք բերված ապացույցների կիրառման արգելքը**⁸⁵: Նման իրադարձությունները լրջորեն վտանգում են դատաքննության արդարությունը՝ հաշվի չառնելով նման ապացույցի ազդեցությունը դրանց արդյունքի վրա՝ համապատասխան անձի նկատմամբ⁸⁶: Ընդհանուր սկզբունքների միևնույն տեսակը **կարգավորում է քննության ցանկացած մեթոդ, որն ակտիվորեն հանգեցնում է հանցագործության**: Այն վերաբերում է գաղտնի գործակալների գործողություններին, որոնք հանգեցնում են հանցագործությանը, որն այլ կերպ չէր կարող կատարվել⁸⁷:

Առկա է հատուկ իրավունքների ցանկ, որոնք կիրառվում են քրեական հանցագործության կատարման մեջ մեղադրվող անձանց նկատմամբ: Այն ներառված է ՄԻԵԿ-ի 2-րդ և 3-րդ հոդվածներում և սկսվում է **անմեղության կանխավարկածից**: Այն բարդ սկզբունք է, որն ապացուցան բեռը դնում է հետապնդման մարմինների վրա՝ ներառյալ լռություն պահպանելու իրավուն-

⁸⁴ Հասկացության ինքնուրույն իմաստի առնչությամբ տե՛ս կետ 75-ը: Որպես «մեղադրյալ» ներգրավված անձի առնչությամբ, տե՛ս էքլեմն ընդդեմ Գերմանիայի գործով Եվրոպական դատարանի 1982 թվականի հուլիսի 15-ի վճիռ, գանգատ թիվ 8130/78, կետ 73:

⁸⁵ Չնայած որ ՄԻԵԿ-ը չի պարունակում որևէ կոնկրետ դրույթ այս առնչությամբ, Միացյալ ազգերի կազմակերպության փաստաթղթերը, մասնավորապես, Խոշտանգումների դեմ կոնվենցիայի 15-րդ հոդվածը, արգելում են վատ վերաբերմունքի արգելման խախտմամբ ձեռք բերված ապացույցի կիրառումը:

⁸⁶ Հարությունյանն ընդդեմ Հայաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 2007 թվականի հունիսի 28-ի վճիռ, գանգատ թիվ 36549/03, կետեր 63, 66:

⁸⁷ Տե՛ս Տեիքսեյրա դե Կաստրոնն ընդդեմ Պորտուգալիայի գործով Եվրոպական դատարանի 1998 թվականի հունիսի 9-ի վճիռ, գանգատ թիվ 25829/94:

քը, և նախատեսում է **ինքն իր դեմ ցուցմունք չտալու իրավունքը**⁸⁸: Հետևաբար, կասկածյալները և մեղադրյալները չեն կարող պարտավորվել հարցաքննության, նրանց չի կարելի ապօրինաբար ստիպել տրամադրելու ապացույցներ իրենց իսկ դեմ: Այս կանոնը չի վերաբերում որոշակի գործողությունների կատարման համար տրվող թույլտվության արդյունքում ձեռք բերված փաստաթղթերին, ինչպես նաև շնչառության, արյան կամ այլ նմուշներին, որոնք կարող են վերցվել կասկածյալից օրինական ուժի և պատշաճ ընթացակարգերի կիրառման արդյունքում⁸⁹:

Այս կանխավարկածը նաև նշանակում է, որ անձն անմեղ է, եթե և քանի դեռ նաև չի դատապարտվել իրավասու դատարանի կողմից: Ոչ ոք չի կարող համարվել մեղավոր՝ ելնելով դատավորների կամ այլ պետական մարմինների նախնական հայտարարություններից⁹⁰: Այն խախտվում է նաև, երբ արդարացվածներին չի տրամադրվում փոխհատուցում՝ «կասկածանքը պահպանվելու» կամ «անմեղությունը վիճարկելու» պատճառով⁹¹:

Միե՛Կ-ի 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի (ա) կետի համաձայն՝ կասկածյալը պետք է **անմիջապես և իրեն հասկանալի լեզվով տեղեկացվի իրեն ներկայացված մեղադրանքների բնույթի և պատճառների մասին**: Ի տարբերություն 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված՝ պատճառների մասին տեղեկացնելուն, այն պետք է տրամադրի բավարար մանրամասներ, որոնք թույլ

⁸⁸ Տե՛ս Սաունդերսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով Եվրոպական դատարանի 1996 թվականի դեկտեմբերի 17-ի վճիռ, գանգատ թիվ 19187/91. Թելֆներն ընդդեմ Ավստրիայի գործով 2001 թվականի մարտի 20-ի վճիռ, գանգատ թիվ 33501/96: Այդուհանդերձ, այս պահանջները չեն բացառում լռությունից և օրենքով նախատեսված կանխավարկածներից կատարված հետևությունը մեղքի մասին, եթե դրանք կատարված են արդար դատաքննության սահմաններում: Տե՛ս Ֆիլիպսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով Եվրոպական դատարանի 2001 թվականի սեպտեմբերի 5-ի վճիռ, գանգատ թիվ 41087/98:

⁸⁹ Տե՛ս Սաունդերսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով Եվրոպական դատարանի 1996 թվականի դեկտեմբերի 17-ի վճիռ, գանգատ թիվ 19187/91, կետ 69. Ջալլոհն ընդդեմ Գերմանիայի գործով Եվրոպական դատարանի 2006 թվականի հուլիսի 11-ի վճիռ, գանգատ թիվ 54810/00:

⁹⁰ Տե՛ս Ալլենե դե Ռիբենոնն ընդդեմ Ֆրանսիայի գործով Եվրոպական դատարանի 1995 թվականի փետրվարի 10-ի վճիռ, գանգատ թիվ 15175/89:

⁹¹ Տե՛ս Սեկանինան ընդդեմ Ավստրիայի գործով Եվրոպական դատարանի 1993 թվականի օգոստոսի 25-ի վճիռ, գանգատ թիվ 13126/87:

կտան կազմակերպել արդյունավետ պաշտպանություն: Սովորաբար այս պահանջը լրացվում է մեղադրանք առաջադրելու փուլում առաջացած փաստաթղթերի կրկնօրինակները տրամադրելով⁹²:

Մեղադրանքի մասին տեղեկացնելու պահանջը ներառում է և փաստացի ներկայացնում է առավել լայն պարտականության տարրեր՝ կասկածյալներին տրամադրելու **բավարար ժամանակ և հնարավորություններ պաշտպանությունը կազմակերպելու համար**, ինչպես որ նախատեսված է 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի (b) կետով: Տվյալ խնդրի առնչությամբ պահանջների ծավալն ամբողջացված է **իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունքով**: 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի (c) կետի համաձայն՝ կասկածյալին պետք է հնարավորություն տրվի պաշտպանելու ինքն իրեն անձամբ կամ իրավաբանական օգնություն ստանալու միջոցով՝ իր ընտրությամբ, և եթե նա չունի բավարար դրամական միջոցներ վճարելու համար, այդ օգնությունը պետք է տրամադրվի անվճար: Համապատասխանաբար, կասկածյալը պետք է իրավունք ունենա. խորհրդապահական կարգով օգտվելու փաստաբանի ծառայություններից քննության սկզբնական փուլերից սկսած⁹³. ստանալու համապատասխան փաստաթղթերը⁹⁴ և իր դեմ կամ բացահայտված կասկածյալի առնչությամբ առկա բոլոր նյութական ապացույցները⁹⁵, բավարար ժամանակ և պատշաճ պայմաններ ունենալով դրանք ուսումնասիրելու և իր դիրքորոշումը ներկայացնելու համար⁹⁶:

⁹² Այդուհանդերձ ոչ բարդ գործերով պատշաճ բանավոր բացատրությունը կարող է բավարար լինել: Տե՛ս Կանասինսկին ընդդեմ Ավստրիայի գործով Եվրոպական դատարանի՝ 1989 թվականի դեկտեմբերի 19-ի վճիռ, գանգատ թիվ 9783/82:

⁹³ Տե՛ս Մյուրրեյն (Ջոն) ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով Եվրոպական դատարանի 1996թվականի փետրվարի 8-ի վճիռ, գանգատ թիվ 18731/91: Պահանջը ներկայացվել է պաշտպանության ընդհանուր նպատակների համար, որը, այդուհանդերձ, կարող է ներառել վատ վերաբերմունքի փաստարկներ: Տե՛ս վերջ:

⁹⁴ Տե՛ս Կանասինսկին ընդդեմ Ավստրիայի գործով Եվրոպական դատարանի 1989 թվականի դեկտեմբերի 19-ի վճիռ, գանգատ թիվ 9783/82:

⁹⁵ Տե՛ս Ռովեն և Դեյվիսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով Եվրոպական դատարանի 2000 թվականի փետրվարի 16-ի վճիռ, գանգատ թիվ 38901/95:

⁹⁶ Տե՛ս Հադյանաստասիունն ընդդեմ Հունաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 1992 թվականի դեկտեմբերի 16-ի վճիռ, գանգատ թիվ 12945/87:

6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի (ե) կետի իմաստով նրանք, ովքեր չեն հասկանում կամ չեն խոսում դատավարության իրականացման լեզվով, օգտվում են **անվճար թարգմանչի ծառայություններից**:

Առկա են հատուկ կանոններ, որոնք կիրառվում են **վկաների հարցաքննության ժամանակ և պահպանում են համապատասխան ապացույցները** նախնական քննության և ընթացքում, և՛ դատարանում: Այս առթիվ կասկածյալը պետք է լինի մեղադրանքի կողմի հետ հավասար մակարդակի վրա: Այս չափորոշիչը ներառում է ապացույցներ ներկայացնելը, վկաներ կանչելը և մեղադրանքի կողմից հրավիրվածներին, ներառյալ չբացահայտվածներին, հարցաքննելը⁹⁷:

Պետք է հիշել, որ նույնիսկ շատ վաղ և առանձին խախտման առնչությամբ այս չափորոշիչներին հետևելը կարող է ունենալ վճռորոշ և անուղղելի ազդեցություն ողջ քննության արդարության վրա⁹⁸:

Մինչդեռ շատ այլ իրավունքների առնչությամբ, որոնք ներառում են վատ վերաբերմունքի արգելքը, հնարավոր փոխհատուցման իրավունքը ենթադրում է զոհին իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոց տրամադրելու պարտականությունը⁹⁹, ազատության և անվտանգության և արդար դատաքննության իրավունքները նախատեսում են այս առթիվ հատուկ դրույթներ: Այսօրինաբար ազատությունից զրկելու և արդարադատություն չիրականացնելու զոհերը պետք է հնարավորություն ունենան ստանալու համապատասխան վնասների փոխհատուցում՝ ՄԻԵԿ-ի 5-րդ հոդվածի 5-րդ մասին և դրա Թիվ 7 արձանագրության 3-րդ հոդվածներին համապատասխան:

Սրանք են գլխավոր հարցերի պատասխանները, որոնց իմացությամբ ինչպես ձերբակալվածները և ոստիկանները, այնպես էլ իրավաբանները և հասարակությունը՝ ընդհանրապես, կկարողանան առավել լավ ըմբռնել վատ վերաբերմունքի արգելքը և մարդու որոշ այլ հիմնարար իրավունքներ, որոնք կիրառելի են իրավակիրառ գործունեության համատեքստում:

⁹⁷ Տե՛ս Դուրսոմն ընդդեմ Նիդերլանդների գործով Եվրոպական դատարանի 1996 թվականի մարտի 26-ի վճիռ, գանգատ թիվ 20524/92:

⁹⁸ Տե՛ս Պիշչալնիկովն ընդդեմ Ռուսաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 2009 թվականի սեպտեմբերի 24-ի վճիռ, գանգատ թիվ 7025/04:

⁹⁹ Տե՛ս վերը, մաս 10-ը:

ՎԱՏ ՎԵՐԱԲԵՐՍՈՒՄԻՔԻ ԵՎ ԱՆՊԱՏԺԼԻՈՒԹՅԱՆ
ԴԵՄ ՊԱՅՔԱՐԸ

*Կալանավորվածների իրավունքները և իրավապահ
մարմինների աշխատակիցների պարտականությունները*

11 հիմնական հարցեր ու պատասխաններ

Էրիկ Սվանիձե

COMBATING
ILL-TREATMENT AND IMPUNITY

*Rights of detainees
and obligations of law-enforcement officials*

11 key questions and answers

by Eric Svanidze

Խմբագիր՝
Լեզվաոճական
խմբագիր՝
Տեխնիկական
խմբագիր՝
Կազմի
ձևավորող՝

Վահե ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ

Արմինե ՆԱԶԱՐՅԱՆ

Արարատ ԹՈՎՄԱՍՅԱՆ

Տիգրան ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

«Անտարես» հրատարակչատուն
Երևան 0009, Մաշտոցի 50ա/1
Հեռ.՝ (+374 10) 58 10 59, 56 15 26
Հեռ./ֆաքս՝ (+374 10) 58 76 69
antares@antares.am
www.antares.am